
Pedagoški potencijali učenja u muzeju: prednosti i izazovi

Jasmina Vrkić Dimić¹
Ana Marija Iveljić²
Andrea Manenica³

Sažetak

Učenje u muzeju svoju svrhu pronalazi kroz učenje u autentičnim ili rekonstruiranim situacijama. Temelji se na učenju putem vrlo vrijednih primarnih izvora informacija (muzejski artefakti) te potiče stvaranje specifičnog emocionalnog doživljaja predmeta učenja/poučavanja. Učenje u muzeju nadilazi ono u učionici, ne samo zbog promijenjenog fizičkog okruženja učenja i intenzivnog učeničkog doživljaja, već i radi dinamičnih međuodnosa između učenika, učenika i nastavnika te muzejskih stručnjaka, posebice muzejskog pedagoga. Muzej tako postaje jedinstveno mjesto druženja i aktivnog učenja otkrivanjem, istraživačkog, iskustvenog učenja te informalnih oblika učenja, čineći pritom jedinstvenu cjelinu s formalnim školskim oblicima učenja/poučavanja. Promišljajući o pedagoškim potencijalima učenja u muzeju, provedeno je empirijsko anketno istraživanje o mišljenjima i iskustvima učitelja i nastavnika osnovnih i srednjih škola u gradovima Zadru i Metkoviću (N=122). Ovaj rad prikazuje rezultate istraživanja o korištenju potencijala muzeja kao odgojno-obrazovne ustanove isticanjem prednosti te prepreka i izazova učenja učenika u muzeju, sagledanih iz nastavničke perspektive. Rezultati istraživanja pokazuju da nastavnici kao temeljne prednosti učenja u muzeju ističu upravo odgojnu dimenziju učenja/poučavanja: intenzivna socijalizacija, osjećaj prihvaćenosti, stvaranje pozitivne slike o sebi, stvaranje ugodnog i poticajnog ozračja i sl. S druge strane, izazovi i prepreke učenja u muzeju najčešće se dotiču otežanih uvjeta organizacije i realizacije ovakvih oblika nastavnog rada, primjerice financiranje ulaznica, organizacija prijevoza učenika, prikupljanje roditeljskih privola, poslovi administriranja i nefleksibilnost rasporeda sati.

Ključne riječi: aktivni oblici učenja, muzej, nastavnik, odgojne vrijednosti, poučavanje

1. Uvod

Suvremeni odgojno-obrazovni kontekst pod utjecajem je društvenih zbivanja, na lokalnoj, ali i široj globalnoj razini. Neke od bitnih značajki tog suvremenog konteksta odgoja i obrazovanja svakako su globalna društvena,

¹ Jasmina Vrkić Dimić, izvanredna profesorica na Odjelu za pedagogiju Sveučilišta u Zadru, Hrvatska

² Ana Marija Iveljić, izvanredna profesorica na Odjelu za pedagogiju Sveučilišta u Zadru, Hrvatska

³ Andrea Manenica, povjesničarka umjetnosti i pedagoginja

ekonomska i prometna povezanost svijeta, multikulturalnost većine društava uslijed prvenstveno ekonomskih i političkih migracija, ali i omasovljavanja turizma, pokušaji dosezanja i realizacije ideje interkulturalizma kao načina bogaćenja društva raznolikošću njegovih struktura, tj. angažiranje i pozitivno korištenje ljudskih potencijala, ali i sveprisutna uporaba suvremene informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT). Ono što je za pedagogiju relevantno, a predstavlja nusprodukt suvremenih zbivanja na globalnoj razini, sveopći je nedostatak iskustava učenika u odnosu na prirodni i materijalni svijet koji ih okružuje. Neposredna su iskustva često zamijenjena onim virtualnima, a primarni izvori informacija njihovim digitalnim inačicama. Kako bez neposrednog čovjekovog iskustva o nekoj pojavi, temi, zbivanju nije moguće izgraditi jasnu predodžbu o istom, sve češće se javlja problem nerazumijevanja nastavnih sadržaja ili njihovo pogrešno, naivno tumačenje nastalo u pokušaju spoznavanja bez iskustvene podloge učenja i primarnih izvora informacija. Pritom dodatni problem proizlazi i iz neadekvatne emocionalne podloge samih procesa organiziranog nastavnog učenja i poučavanja u odgojno-obrazovnim ustanovama, a koju ne može osigurati isključivo virtualno, već neposredno životno iskustvo. Učenje temeljeno na neadekvatnim emocijama teško može polučiti kvalitetnu intelektualnu podlogu učenja, a koja se ogleda kroz nastavnikovo intelektualno intrigiranje učenika te učeničku izraženu znatiželju i motivaciju za radom. Sve navedeno nužno je za razvoj procesa spoznaje, a njihov izostanak najčešće rezultira pokušajima mehaničkog zapamćivanja uz brzi gubitak, za potrebe procjenjivanja i ocjenjivanja, kratkoročno zapamćenog znanja. Pritom bi pravilnije bilo reći informacija, jer znanje podrazumijeva logičko usustavljivanje informacija uz njihovo povezivanje, duboko razumijevanje, mogućnost korištenja te kreiranje novih znanja utemeljenih na prethodnim spoznajama. Dakle, ovim procesima pokušaja poučavanja/učenja bez jasne iskustvene podloge i bez korištenja primarnih izvora informacija, sami razvoj spoznaje dovodi se u pitanje. Problem je što ovakvo stanje nije iznimka, već dominira u odgojno-obrazovnim ustanovama, usprkos pojedinim svijetlim primjerima.

Učenje i poučavanje u muzejima pruža mogućnost razvijanja spoznaje u autentičnim ili rekonstruiranim situacijama, budući da se temelji na učenju posredstvom muzejskih artefakata koji predstavljaju vrlo vrijedne primarne izvore informacija. To omogućuje i postizanje osobnog iskustva i odnosa prema predmetu poučavanja/učenja te stvaranje ugodnog radnog ozračja prožetog pozitivnim učeničkim doživljajem same nastave i neposrednom komunikacijom između učenika, nastavnika i muzejskog osoblja. Pritom su nezaobilazni aktivni oblici učenja koje karakterizira aktivan i dinamičan međudnos s predmetom poučavanja/učenja te sa svim sudionicima učenja, uz jasno naglašen individualan i skupni učenički doprinos u procesu razvoja spoznaje.

2. Učenje i odgoj u muzejima

Muzej je ustanova koja svoj naziv (grč. *mouseion*; potječe od mousa, što znači muza, sjedište muza) duguje instituciji prvotno osnovanoj u drevnoj Aleksandriji oko 280. g. pr. K., a koja je bila posvećena učenju i umjetnostima. U helenističko je doba muzej bio sastajalište umjetnika i znanstvenika, krajem srednjeg vijeka postaje ustanova za pohranu i čuvanje kulturno-povijesnih ili umjetničkih predmeta, a danas je njegova svrha, pored pohrane i čuvanja, proučavanje te izlaganje javnosti zbirki muzejskih predmeta, tj. artefakata. Također, uz izlaganje i istraživanja koja se mogu provoditi u muzeju ili u suradnji s njim, danas svaki muzej ima i svoju odgojno-obrazovnu svrhu (Hrvatska enciklopedija, 2021).

Postoje različite vrste muzeja, a do njihove je klasifikacije došlo u 19. st. kada su se utemeljile i suvremene znanstvene discipline (Maroević, 2005). Prema Pravilniku o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije (2006) dijele se na opće i specijalizirane. Opći muzeji imaju najmanje dvije raznorodne zbirke muzejskih predmeta, a specijalizirani se dijele na arheološke, etnografske, tehničke, povijesne, prirodoslovne, umjetničke, muzeje primijenjene umjetnosti te ostale specijalizirane muzeje.

Kako smo prethodno naveli, jedna od bitnih značajki suvremenih muzeja je njihova odgojno-obrazovna uloga u društvu. Iako je prvotni muzej imao naglašenu upravo svrhu učenja te je u sebi sjedinjavao impresivnu knjižničnu građu i Aleksandrijsku školu i predstavljao je svojevrsno sastajalište znanstvenika i umjetnika tadašnjeg antičkog svijeta, njegova odgojno-obrazovna svrha kroz vrijeme je postala zanemarena te je gotovo iščezla, da bi u novije vrijeme na nju bio opet stavljen poseban naglasak.

Kako bi učenje u muzejima bilo utemeljeno na pedagoškim spoznajama i kvalitetno realizirano te kako bi obuhvaćalo i neizostavne elemente odgojne, a ne isključivo obrazovne djelatnosti, važnu ulogu preuzima muzejski pedagog. Njegova je zadaća osmišljavati, organizirati i realizirati odgojno-obrazovni program kroz stručna vodstva, radionice, igraonice, predavanja, seminare, izdavanje publikacija i sl. Svoje zadaće muzejski pedagog⁴ ostvaruje kroz suradnju s ostalim zaposlenicima unutar i izvan muzeja (npr. odgojitelji, nastavnici, pedagozi, ravnatelji odgojno-obrazovnih ustanova). Nažalost, pritom je prisutan značajan problem nepostojanja adekvatnog formalnog obrazovanja za muzejske pedagoge te se smatra da se spomenuti posao uči kroz samu radnu praksu, što degradira i trivijalizira taj posao (Detling, 2010, 2011).

⁴ Izrazi korišteni u ovom radu koji imaju rodno značenje koriste se neutralno i odnose se jednako na muški i ženski rod.

2.1. Vrste učenja u muzeju

Posjet muzeju predstavlja jedan od posebnih oblika odgojno-obrazovne aktivnosti izvan školske ustanove i planira se godišnjim planom i programom rada i/ili školskim kurikulumom (Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti, 2014). U sklopu ovog rada će se pojmovi *nastava u muzeju* i *učenje u muzeju* koristiti kao istoznačnice. Pritom je naglasak stavljen na aktivno učenje učenika, odnosno njegovoj središnjoj poziciji u procesu učenja. Time se ne umanjuje značaj poučavanja kao ni uloga nastavnika/muzejskog pedagoga/kustosa u pripremi i izvođenju aktivnosti u muzeju, već se, u drugačijem prostorno-materijalnom okruženju u odnosu na učionicu, očekuje ostvarivanje pojedinih didaktičkih načela kao što su načelo primjerenosti, načelo individualizacije, načelo socijalizacije, načelo zornosti, načelo doživljaja u nastavi, načelo povezivanja teorije i prakse i sl. (Šimleša, 1973).

Brojni autori (Bognar, Matijević, 2005; Detling, 2010; Kisovar-Ivanda, 2014) učenje u muzeju povezuju s doživljajem. A značaj povezivanja doživljaja i učenja u pedagoškoj praksi su neuroznanstvenici već odavno potvrdili (Michl, 2009). Doživljavanje je vezano za afektivni aspekt ličnosti. Bognar i Matijević (2005) govore o dvojakom značenju ljudske osjećajnosti koja se tiče pet ljudskih osjetila kao i emocija pomoću kojih osoba „obrađuje“ i izražava osjetilne doživljaje. Ističu kako je, uzimajući u obzir prethodna iskustva pojedinca, svaki doživljaj subjektivan i individualan. S druge strane, njegovo izražavanje (npr. kroz umjetničko djelo) znači komuniciranje s drugim osobama kroz emocije. Kakva je kvaliteta emocije, na koji će način biti prenesena te kako će je druge osobe doživjeti ovisi o njihovoj osjećajnosti, odnosno senzibilitetu. Stoga je u pedagoškom smislu učenike potrebno izlagati iskustvima kroz koja bi razvili takav senzibilitet, što je u konačnici moguće samo u odnosu s drugim ljudima.

U nastavku su izdvojene četiri vrste učenja karakteristične za muzejsko okruženje: učenje otkrivanjem, istraživačko učenje, iskustveno učenje i informalno učenje. Sve su to oblici aktivnog učenja kod kojih je naglašen pozitivan doprinos socijalizacijskih procesa kroz koje se povezuju ne samo učenici s drugim učenicima, već i s nastavnikom i drugim stručnjacima (Vrkić Dimić, 2011) zaduženima za realizaciju aktivnosti u muzeju. Kriteriji odabira spomenutih vrsta učenja su zastupljenost obilježja aktivnog učenja zasnovanih na interpretaciji učenja prema socijalnom konstruktivizmu, kao što su (Vrkić Dimić, 2011): učenje s razumijevanjem, dugoročno pamćenje, primjena znanja u stvarnom životu, kritičko razmišljanje, poticanje kreativnosti, istraživanje i rješavanje problema, stjecanje iskustva, aktivno sudjelovanje.

Učenje otkrivanjem je učenje posredstvom muzejskih predmeta, koje kod učenika budi istraživački duh i posljedično otvaranje brojnih pitanja, što čini osnovu za učenje otkrivanjem (Detling, 2010). Namjera je ovom metodom

učenike potaknuti na samostalno i samoupravljanje stjecanje znanja, dok je odgovornost nastavnika i muzejskih pedagoga osigurati uvjete za nesmetan rad. Preduvjet za uspješnu realizaciju aktivnosti kroz učenje otkrivanjem je učeničko predznanje stečeno u školi prije samog posjeta, koje potom mogu primijeniti u samostalnom istraživanju i učenju u muzeju. Ovo učenje se najčešće primjenjuje kod tema iz povijesti i realizira se postupno kroz četiri koraka: opažanje, otkrivanje (kroz postavljanje i/ili odgovaranje na pitanja), postavljanje hipoteza temeljem donesenih zaključaka i rješavanje zadatka (Trškan, 2007). Prema Kisovar-Ivanda (2014) učenje otkrivanjem će biti najuspješnije u opuštenom ozračju, gdje granice između učenja i zabave nisu strogo definirane.

Osnovu istraživačkog učenja čini rješavanje problema, kojeg osmišljavaju nastavnik i/ili muzejski pedagog. U tu svrhu oni učenicima osiguravaju potrebne materijale i uvjete za rad, jasno definiraju cilj zadatka i potiču učenike u samostalnom iznalaženju rješenja inicijalno postavljenog problema. Borić i sur. (2010) tvrde kako se posebnost ove metode odražava u pomoći učenicima pri osvještavanju važnosti činjenica prilikom strukturiranja znanja, u isticanju nepostojanja jednoznačnih točnih odgovora te kako otkrivanje istine zahtjeva samostalno i aktivno promišljanje. Dakle, učenik postaje istraživač te znanje usvojeno takvim procesom učenja lakše i dugoročnije pamti (Ristić, 2010).

Iskustveno učenje podrazumijeva aktivno stvaranje iskustva učenja, tako što učenici samostalno i slobodno oblikuju vlastite odgovore na određenu situaciju ili problem. Povezano je s učenjem otkrivanjem i učenjem rješavanjem problema (Bognar, Matijević, 2005) i također pretpostavlja učenje u opuštenom okruženju i poticajnom ozračju u kojem se razvija učenička znatiželja, spremnost na rad s muzejskim predmetima te samostalno razmišljanje i donošenje zaključaka (Kiurski, 2017). U takvom muzejskom okruženju “znanje se stvara, a ne pruža u gotovom obliku” (Kiurski, 2017: 87). Time se uloga nastavnika mijenja na način da on prestaje biti izvor i posrednik znanja te kroz usmjeravanje učenika u radu postaje njihov suradnik i savjetnik (Kiurski, 2017).

U kontekstu učenja u muzeju autori često opisuju muzej kao mjesto informalnog učenja (Kisovar-Ivanda, 2014; Schwan, 2016), što se prvenstveno odnosi na posjećivanje muzeja u slobodno vrijeme. U ovom radu razmatramo učenje u muzeju kao sastavni dio školskog učenja. Naime, informalno učenje ne obilježava samo mjesto učenja, već i oblik učenja, pa se ono može promatrati i u kontekstu formalnog obrazovanja (Rohs, 2016). Ovdje se neće ulaziti u problematiku definiranja informalnog učenja već ćemo se zadržati na obilježjima karakterističnima za taj oblik učenja: nenamjernost, učenje bez unaprijed definiranog cilja, sadržaja, metoda kao ni za to predviđene potvrde o završetku procesa učenja. Riječ je o slučajnom učenju u svakodnevicu te se može vezati na razne druge oblike učenja, kao što su refleksivno učenje, samousmjerenje učenje itd. Pritom se uloga nastavnika ili nekog drugog voditelja aktivnosti u

muzeju razlikuje ovisno o vrsti zadatka, primjerice; od stručnog vodstva preko samostalnog rješavanja specifičnog zadatka do slobodnog promatranja izložbe bez definiranih zadataka. Navedeno u konačnici određuje sadržaj (in)formalnih elemenata u procesu učenja (Schwan, 2016). Informalnost u učenju je potrebno osvještavati, prepoznavati i istraživati kako bi ju se na primjeren način moglo ostvarivati i u formalnom odgojno-obrazovnom kontekstu. Njene prednosti su u tome što pojedincu omogućuje višu razinu samostalnosti, slobode i spontanosti u učenju, a time i veće mogućnosti za stjecanje pozitivnih iskustava i doživljaja. Ako polazimo od toga da jedan od poticaja za procese učenje predstavlja i odgoj, onda se odnos formalnog i informalnog učenja u ovom kontekstu može usporediti s odnosom intencionalnog i funkcionalnog odgoja. Bašić (1999) intencionalni odgoj poima kao pedagoški ciljanu i namjernu društvenu djelatnost, a funkcionalni kao utjecaje različitih društvenih čimbenika, pedagoški nenamjernih i slučajnih utjecaja koji se (ne)povoljno odražavaju na razvoj osobnosti djece i mladih. Muzejsko okruženje omogućuje stvaranje pozitivnog odgojnog djelovanja u širem smislu, što znači prožetost intencionalnih i funkcionalnih utjecaja, kao i isprepletenost odgojne i obrazovne djelatnosti.

3. Metodologija istraživanja

3.1. Predmet, cilj i zadaci istraživanja

Predmet empirijskog istraživanja, čiji su rezultati prikazani u nastavku rada, odnosi se na mišljenja i iskustva učitelja osnovnih i nastavnika srednjih škola⁵ o korištenju potencijala i datosti muzeja u odgojno-obrazovne svrhe s posebnim naglaskom na prednosti i izazove s kojima se nastavnici pritom susreću.

Dakle, cilj istraživanja obuhvaćao je ispitivanje postojećih prednosti i izazova koji se pojavljuju prilikom planiranja i realizacije nastave u muzejima, kako bi se dobio uvid u praksu i mišljenja nastavnika, a što bi moglo poslužiti za unaprjeđenje buduće suradnje odgojno-obrazovnih i muzejskih djelatnika prilikom realizacije dijelova nastave u muzejima.

U skladu s navedenim, istraživanje je imalo dva temeljna zadatka; na skupini osnovnoškolskih učitelja i srednjoškolskih nastavnika anketnim ispitivanjem njihovih mišljenja i iskustava:

1. utvrditi prednosti i potencijale učenja u muzeju te
2. utvrditi izazove i prepreke s kojima se nastavnici susreću prilikom planiranja i realizacije nastave u muzeju.

⁵ U ovom radu će se koristiti pojam *nastavnik* kao pojam koji objedinjuje sve tri skupine ispitanika (učitelji razredne nastave, učitelji predmetne nastave i nastavnici u srednjim školama).

3.2. Metoda, ispitanici i postupak istraživanja

Empirijsko istraživanje provedeno je anketnim ispitivanjem. Upitnik je originalno kreiran za potrebe provedbe ovog istraživanja. Sadržavao je dvije skale Likertovog tipa s istaknutim prednostima i izazovima koje se moguće javljaju prilikom planiranja i realizacije nastave u muzeju, prema kojima su ispitanici iskazivali određene stupnjeve ne/slaganja (5-stupanjska skala s rasponom odgovora koji su se kretali od 1 – *u potpunosti se ne slažem* do 5 – *u potpunosti se slažem*). Pored navedenih skala upitnik je sadržavao i dva pitanja otvorenog tipa u kojima su ispitanici temeljem svojih iskustava i mišljenja samostalno deskriptivno iskazivali prednosti i izazove s kojima su se susretali. Navedenim skalama i pitanjima otvorenog tipa prethodio je i blok pitanja vezanih uz osnovne sociodemografske varijable, a koje su uključivale: spol, dob, radno mjesto, nastavni/e predmet/e koji/e poučava te godine nastavnog radnog staža ispitanika. Navedeni podatci u nastavku su se koristili kako bi se što jasnije opisao uzorak sudionika istraživanja.

Istraživanje je provedeno u obliku online anketnog upitnika, a pretpostavka sudjelovanja u istraživanju, koje je bilo dobrovoljno te su ispitanici u bilo kojem trenutku mogli odustati od popunjavanja upitnika, bila je posjedovanje minimalno 5 godina nastavnog radnog staža u struci. Intencija je bila prikupiti podatke od ipak malo iskusnijih nastavnika, a ne nastavnika početnika, kako bi se u svojim odgovorima mogli referirati na višekratna, a ne jednokratna iskustva suradnje s muzejima prilikom planiranja i realizacije dijelova nastavnog programa te kako bi se mogli osvrnuti na iskustva navedene suradnje prije pandemijskog razdoblja kada je organizirani nastavni posjet muzejima većih skupina učenika i nastavnika bio onemogućen uslijed tada aktualnih mjera suzbijanja širenja zaraze.

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 122 ispitanika (N=122), a možemo ga okvalificirati kao prigodni uzorak. Radilo se o osnovnoškolskim učiteljima ($f=82$) i srednjoškolskim nastavnicima ($f=40$) na području gradova Zadar i Metković. Unutar skupine osnovnoškolskih učitelja diferencirane su dvije podskupine: učitelji razredne nastave ($f=29$) te učitelji predmetne nastave ($f=53$). Dakle, prigodni je uzorak ispitanika u konačnici činilo 23,77% učitelja razredne, 43,44% učitelja predmetne nastave i 32,79% nastavnika srednjih škola.

U spolnoj distribuciji ispitanika dominirale su žene ($f=105$; 86,07%) u odnosu na muškarce ($f=17$; 13,93%). Navedenu neproporcionalnu distribuciju možemo smatrati očekivanom s obzirom na sljedeće činjenice: veća zastupljenosti žena u općoj populaciji RH ($\bar{Z}=51,5\%$: $M=48,5\%$; Ostroški, 2021: 7), njihova veća zastupljenost u visokoškolskom obrazovanju (koje je pretpostavka ostvarivanja poziva učitelja i/ili nastavnika; $\bar{Z}=16,7\%$: $M=16,0\%$; Ostroški, 2021: 24.), njihova brojčana dominacija na društvenim ($\bar{Z}=66,2\%$: $M=33,8\%$; Ostroški, 2021: 28) i

humanističkim studijima u RH ($\bar{Z}=71,4\%$: $M=28,6\%$; Ostroški, 2021: 28)⁶. Dakle, evidentna je veća zastupljenost žena na nastavničkim i učiteljskim studijima, posebice kad je riječ o inicijalnoj razini obrazovanja, tj. kod učitelja razredne nastave, a konsekventno tome i na učiteljskim i nastavničkim radnim mjestima u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Dobna struktura ispitanika kretala se u rasponu od 31 do 64 godine života, a analizirana je temeljem četiri dobne skupine (31-40, 41-50, 51-60 i preko 60 godina života). Dominirali su ispitanici prve praćene najniže dobne skupine te im je broj opadao s porastom kronološke dobi ispitanika (31-40 godine života=44; 36,06%; 41-50 godine života=43; 35,25%; 51-60 godine života=28; 22,95%; preko 60 godina života=7; 5,74%) pa možemo zaključiti da je temeljem odnosa kronološke dobi ispitanika i zastupljenosti ispitanika u uzorku istraživanja navedeni odnos obrnuto proporcionalan, što je bilo i očekivano.

Analiza distribucije ispitanika temeljem nastavnog radnog staža (ispitanici su iskazivali samo radni staž koji su stekli na nastavničkom radnom mjestu, a ne ukupni radni staž) vršila se svrstavanjem ispitanika u tri kategorije s obzirom na duljinu radnog staža u struci te pokazuje kako je najveći broj ispitanika između 11 i 20 godina radnog staža ($f=48$; 39,34%), gotovo podjednak broj ispitanika s više od 20 godina radnog staža ($f=46$; 37,71%) te najmanji broj ispitanika između 5 i 10 godina radnog staža ($f=28$; 22,95%). Kako je intencija bila istraživanjem obuhvatiti iskusnije nastavnike (s minimalno 5 godina rada u nastavi) iz razloga koji su prethodno pojašnjeni, smatra se da je distribucija ispitanika temeljem duljine njihovog nastavnog radnog staža zadovoljavajuća.

Podatci ovog anketnog ispitivanja prikupljeni su tijekom mjeseca travnja i svibnja 2021. g., a istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 10 škola pravilno distribuiranih s obzirom na njihov stupanj: 5 OŠ i 5 SŠ, o čemu se vodila posebna briga. Kada je riječ o vrsti SŠ, s ciljem što vjerodostojnijih i raznolikijih odgovora nastavnika te dobivanja što boljeg uvida u problem istraživanja, također su ciljano obuhvaćeni ispitanici iz tri vrste srednjih škola: gimnazije, strukovne škole te umjetničke srednje škole. Tako je istraživanje u konačnici obuhvatilo ispitanike iz 3 OŠ iz grada Zadra (OŠ Zadarski otoci, OŠ Šime Budinića, OŠ Petra Preradovića) i 2 OŠ iz grada Metkovića (OŠ don Mihovila Pavlinovića, OŠ Stjepana Radića) te 3 SŠ iz grada Zadra (Gimnazija Jurja Barakovića, Obrtnička škola Gojka Matuline, Škola primijenjene umjetnosti i dizajna Zadar) i 2 SŠ iz grada Metkovića (Gimnazija Metković, Srednja škola Metković).

⁶ Učitelji i nastavnici društveno-humanističkih nastavnih predmeta u distribuciji ispitanika prema skupinama nastavnih predmeta koje u školama poučavaju činili su 38,52% ispitanika ovog empirijskog istraživanja. Za njima su po brojnosti slijedili učitelji razredne nastave (23,77%), učitelji i nastavnici iz umjetničkog područja (12,90%) i prirodoslovno-matematičkoga područja (12,90%) te ostali (11,91%).

Kako bi se zadovoljili planirani kriteriji uključivanja ispitanika iz raznovrsnih škola na području gradova Zadar i Metković učinjeni su ciljani inicijalni kontakti s ravnateljima i/ili pedagogima prethodno navedenih škola. Kontakti su vršeni dijelom elektroničkom poštom, a dijelom telefonskim putem, nakon čega je školama dostavljen kratak upit za sudjelovanje u istraživanju zajedno s opisom teme i vrste istraživanja. Nakon odobrenja dobivenog od strane ravnatelja i/ili pedagoga, školama je poslana poveznica elektroničkom poštom kojom su nastavnici pristupali ispunjavanju anketnog upitnika. Sudjelovanje u istraživanju bilo je anonimno i dobrovoljno te su ispitanici mogli u bilo kojem trenutku odustati od daljnjeg popunjavanja ankete, tj. sudjelovanja u istraživanju.

Nakon perioda popunjavanja upitnika formirana je matrica za unos statističkih podataka, prikupljeni podatci su uneseni u statistički program Microsoft Excel 2010 te je vršena statistička analiza u okviru koje su izračunavani osnovni pokazatelji deskriptivne statistike: frekvencije (f), postotci (%), aritmetičke sredine (M) i standardne devijacije (SD), a podatci su prikazani tablično. Temeljem navedenih statističkih izračuna vršena je deskriptivna analiza prikupljenih podataka te interpretacija dobivenih rezultata istraživanja.

4. Analiza i interpretacija rezultata istraživanja

U nastavku rada prikazana je analiza i interpretacija rezultata istraživanja strukturirana temeljem prethodno postavljenih zadataka istraživanja. Dakle, prvo slijede rezultati koji se odnose na prednosti i potencijale učenja u muzeju te za njima rezultati koji se odnose na izazove i prepreke s kojima se nastavnici susreću prilikom planiranja i realizacije nastave u muzeju. U oba slučaja podatci su prikupljeni kroz unaprijed zadane tvrdnje prema kojima su ispitanici iskazivali određeni stupanj ne/slaganja. Riječ je o kategorijama odgovora u obliku Likertove skale s 5 stupnjeva sa značenjima: 1 – *u potpunosti se ne slažem*, 2 – *ne slažem se*, 3 – *ni se slažem, niti se ne slažem*, 4 – *slažem se* te 5 – *u potpunosti se slažem*. Dakle, dva su negacijska stupnja, dva afirmacijska te srednji neutralni stupanj odgovora. Pored nevedenih skala, podatci su se kod oba zadatka istraživanja nadopunjavali pitanjima otvorenog tipa u kojima su ispitanici mogli potpuno slobodno, temeljem svojih iskustava i mišljenja, navoditi dodatne prednosti i potencijale te izazove i prepreke učenja u muzeju, a koje nisu prethodno obuhvaćene skalnim tvrdnjama.

4.1. Prednosti i potencijali učenja u muzeju

Skala kojom su se mjerile prednosti te potencijali učenja u muzeju obuhvaćala je ukupno 12 tvrdnji. Analizirani podatci prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1. Prednosti i potencijali učenja u muzeju

Tvrdnja	1 f(%)	2 f(%)	3 f(%)	4 f(%)	5 f(%)	M	SD
1. Susret učenika s muzejskim predmetima pomaže im u boljem razumijevanju nastavnih sadržaja.	8(6,56)	4(3,28)	10(8,20)	67(54,92)	33(27,05)	3,93	1,03
2. Učenici više nauče u muzeju nego što bi naučili u školi.	6(4,92)	20(16,39)	50(40,98)	32(26,23)	14(11,48)	3,23	1,01
3. Znanje koje učenici stječu u muzejima lakše se pamti i dugoročnije je.	3(2,46)	8(6,56)	18(14,75)	66(54,10)	27(22,13)	3,87	0,91
4. Učenici mogu znanje lakše primijeniti u svakodnevnom životu.	3(2,46)	8(6,56)	25(20,49)	68(55,74)	18(14,75)	3,74	0,88
5. Učenici aktivnije sudjeluju u nastavi u muzeju.	3(2,46)	13(10,66)	28(22,95)	52(42,62)	26(21,31)	3,70	1,00
6. Učenici se slobodnije izražavaju u muzeju.	2(1,64)	15(12,30)	27(22,13)	56(49,90)	22(18,03)	3,66	0,96
7. Učenike se potiče na kritičko razmišljanje.	4(3,28)	7(5,74)	17(13,93)	65(53,28)	29(23,77)	3,89	0,94
8. Učenici se osjećaju opušteno i prihvaćeno.	4(3,28)	5(4,10)	18(14,75)	67(54,92)	28(22,95)	3,90	0,91
9. Nastava u muzeju omogućuje učenicima izražavanje njihove kreativnosti.	4(3,28)	6(4,92)	25(20,49)	61(50,00)	26(21,31)	3,81	0,94
10. Učenike se potiče na samostalno istraživanje i rješavanje problema.	5(4,10)	6(4,92)	22(18,03)	64(52,46)	25(20,49)	3,80	0,96

11. Učenici istovremeno stvaraju iskustva i znanje.	4(3,28)	5(4,10)	13(10,66)	71(58,20)	29(23,77)	3,95	0,89
12. Muzejski stručnjaci potiču učenike tijekom vodstva na aktivno sudjelovanje (npr. putem dijaloga).	4(3,28)	4(3,28)	23(18,85)	63(51,64)	28(22,95)	3,88	0,91

Rasponi dobivenih rezultata istraživanja pokazuju distribuciju odgovora kroz sve ponuđene stupnjeve odgovora (1-5), pri čemu temeljem učestalosti pojedinih odgovora odabirom dominira skalna vrijednost 4 – *slažem se*. Ukupna središnja prosječna vrijednost iznosi $M=3,78$, što govori u prilog pozitivnom vrednovanju svih anketnih čestica od strane ispitanika. Ukupna prosječna standardna devijacija iznosi $SD=0,94$ što je dodatni pokazatelj homogenosti nastavnčkih odgovora, dakle, niske disperzije rezultata koji u ovom slučaju sugeriraju slaganje ispitanika oko većinom pozitivnih procjena tvrdnji koje naglašavaju prednosti učenja u muzeju. Statističkim rječnikom, dobivena je normalna distribucija rezultata s obilježjima negativne asimetričnosti budući da se većina rezultata koncentrira na većim odabranim vrijednostima (4 – *slažem se* i 5 – *u potpunosti se slažem*).

Temeljem prikazane analize (Tablica 1) izdvojili smo najviše vrednovane tvrdnje, tj. one s najvišom prosječnom ocjenom (M). Riječ je o 6 tvrdnji s aritmetičkim sredinama koje se kreću od najviše $M=3,95$ do nešto niže $M=3,87$.

Najviše vrednovana tvrdnja ***Učenici istovremeno stvaraju iskustva i znanje*** ($M=3,95$; $SD=0,89$) govori u prilog pozitivnom učinku učenja u muzeju koji se manifestira kroz istovremenost stvaranja iskustava o predmetu učenja i konstruiranja vezanih znanja. Kako ističe von Hentig (2007), učinkovitost pedagoškog utjecaja moguća je uz ispunjavanje osnovnih uvjeta od kojih je jedan: ako učenje ne proizlazi iz iskustva, treba ga s njime spojiti, tj. nužnost spajanja iskustva i učenja. Navedeni uvjet temelji se na zakonitosti učenja koja glasi: bez (neposrednog) iskustva nije moguće stvoriti jasnu predodžbu o nekoj pojavi ili općenito predmetu učenja (Spitzer, 2018). Oko 82% ispitanika slaže se ili u potpunosti se slaže sa spomenutom tvrdnjom što predstavlja nešto iznad 4/5 svih odgovora. O visokoj usuglašenosti odgovora ispitanika u odnosu na ostale ispitivane čestice te njihovoj niskoj disperziji svjedoči i postignuta niska vrijednost standardne devijacije ($SD=0,89$). Ipak, oko 11% ispitanika odabralo je srednji neutralni stupanj odgovora, ali je i oko 7% onih koji se s navedenom tvrdnjom ne slažu ili čak uopće ne slažu. Možemo pretpostaviti da određeni nastavnici tijekom nastave organizirane u školama osiguravaju stvaranje učeničkih neposrednih iskustava (npr. korištenjem primarnih izvora informacija, jasnom kontekstualizacijom poučavanog u realna životna zbivanja i sl.) te smatraju da

učenici već imaju iskustva s predmetom njihova poučavanja ili jedan manji dio nastavnika ne vidi značaj i važnost povezivanja školskih apstrakcija s neposrednim životnim iskustvima učenika prilikom procesa izgrađivanja znanja.

Analizirana istraživačka čestica sadržajno je bliska sljedećoj najviše vrednovanoj **Susret učenika s muzejskim predmetima pomaže im u boljem razumijevanju nastavnih sadržaja** ($M=3,93$), ali kod koje je uočena i najveća disperzija odgovora ispitanika u odnosu na sve ostale praćene tvrdnje ($SD=1,03$). Ipak se i ovdje radi o ukupno niskoj disperzivnosti odgovora ispitanika, ali ona je najveća kada se stavi u odnos s ostalim postignutim standardnim devijacijama unutar analizirane skale. Temeljem navedenoga možemo zaključiti da i u ovom slučaju dominira odgovor *slažem se* (54,92%), a sljedeći po učestalosti je odgovor *u potpunosti se slažem* (27,05%), što ukupno čini također oko 82% odgovora. Ipak u ostatku odgovora najčešće su zastupljeni oni negacijski, pa se ukupno oko 10% odgovora kreće između potpunog neslaganja i neslaganja, dok neutralni stupanj bira oko 8% ispitanika. Dakle, ne uviđaju svi nastavnici pozitivnu povezanost korištenja muzejskih predmeta i boljeg razumijevanja nastavnih sadržaja, što je moguće interpretirati na sličan način kao kod prethodno analizirane čestice.

Sljedeća po visini aritmetičke sredine nalazi se čestica koja se odnosi na ugodno ozračje učenja u muzeju te se prvenstveno dotiče odgojne dimenzije nastave **Učenici se osjećaju opušteno i prihvaćeno** ($M=3,90$; $SD=0,91$). Iako ju ne dovodivši u odnos s učeničkim osjećajima opuštenosti i prihvaćenosti u školskom nastavnom kontekstu, što i nije bila intencija prikazanog istraživanja, pozitivan učenički doživljaj procesa učenja i poučavanja koji se manifestira kroz osjećaj učeničke opuštenosti i prihvaćenosti visoko je afirmativno vrednovan od strane nastavnika. Niska vrijednost prosječne standardne devijacije svjedoči o niskoj disperziji odgovora ispitanika, koji, u ovom slučaju, nešto češće nego prethodno, odabiru srednji neutralni stupanj odgovora (oko 15%). Možemo zaključiti da se učenici prilikom učenja u muzeju osjećaju ugodno, što čini jednu od temeljnih pretpostavki pozitivnog pedagoškog učinka koji u sebi sjedinjuje obrazovne i odgojne utjecaje (von Hentig, 2007).

Također visoko pozitivno vrednovana tvrdnja **Učenike se potiče na kritičko razmišljanje** ($M=3,89$; $SD=0,94$) dodatno svjedoči upravo o toj međusobnoj isprepletenosti odgojnih i obrazovnih utjecaja tijekom procesa učenja i poučavanja. Kreativnost nastaje u ugodnom i opuštajućem socijalnom i materijalnom okruženju koje ne pretpostavlja unisonost u učeničkom razmišljanju i djelovanju prilikom rješavanja intelektualno intrigantnih problema, već koje potiče na divergentnost u prilaženju i načinima rješavanja problema. Za divergentno mišljenje učenik mora imati odgovarajući intelektualni kapacitet, ali prije svega ugodno radno okruženje koje ga potiče na neuobičajene i originalne oblike razmišljanja.

Potkrepa tvrdnje iz teorijskog dijela rada, a koja ističe značaj rada muzejskog pedagoga, djelomično se ogleda u visoko pozitivno vrednovanoj istraživačkoj čestici **Muzejski stručnjaci potiču učenike tijekom vodstva na aktivno**

sudjelovanje (npr. putem dijaloga) ($M=3,88$; $SD=0,91$). Interaktivnost prilikom posjeta muzeju i vođenog stručnog pregleda muzejskih predmeta postiže se pedagoškim dijalogom između muzejskih stručnjaka, nastavnika i učenika. Riječ je o nastavnom dijalogu koji se odvija u izvanškolskom, muzejskom kontekstu te pored nastavnika uključuje i relevantne muzejske stručnjake što omogućuje dublje sagledavanje i razumijevanje predmeta poučavanja iz različitih perspektiva te aktivno sudjelovanje učenika u vlastitim procesima učenja. Ne čudi, stoga, dobivena visoka prosječna vrijednost slaganja s navedenom tvrdnjom i niska disperzija odgovora ispitanika. U odnos s navedenim podatcima i prikazanom interpretacijom mogu se dovesti i statistički rezultati postignuti za tvrdnju **Znanje koje učenici stječu u muzejima lakše se pamti i dugoročnije je** ($M=3,87$; $SD=0,91$). Dakle, nastavnici se slažu da se znanje izgrađeno u muzejima lakše i dugoročnije pamti (ukupno prosječno slaganje i potpuno slaganje odabire oko 76% ispitanika, dok se s tvrdnjom potpuno ili djelomično ne slaže ukupno oko 8% ispitanika), što podrazumijeva njegovu logičku smislenost, jasnu strukturiranost te sadržajnu i misaonu uklopljenost u prethodno izgrađena znanja i obrasce razmišljanja o određenom predmetu ili pojavi. Mogli bismo reći da učenje i poučavanje u muzejskom kontekstu predstavljaju svojevrsnu pozitivnu kvalitativnu nadopunu nastavnom procesu koji se odvija isključivo u školskim učionicama. Značaj učenja u prirodi kao i korištenja raznovrsnih artefakata stvarnog materijalnog i socijalnog svijeta koji nas okružuje (što je značajna uloga upravo muzejskih ustanova) te njihovu nužnu sadržajnu isprepletenost tijekom procesa djetetovog razvijanja spoznaje ističu upravo pedagozi (npr. von Hentig, 2007; Detling, 2010; Vrkić Dimić, 2011; Renz-Polster, Hüther, 2017; Kiurski, 2017), ali sve više i neuroznanstvenici (Michl, 2009; Spitzer, 2018). Navedena nužnost posebice dolazi do izražaja u suvremeno doba u kojem zbog značajnog porasta virtualnih iskustava djece i mladih uslijed učestalog te često i neadekvatnog korištenja sredstava IKT-a, dolazi do nepostojanja osobnog iskustva prema predmetu poučavanja/učenja, jer se realna iskustva nisu prethodno inicijalno izgradila te se u konačnici nisu nadopunila onim virtualnima, već su virtualna potpuno zamijenila realna životna iskustva. Muzeji u ovim slučajevima mogu nadoknaditi nepostojanje osobnih iskustava učenika prema predmetu poučavanja/učenja i produktivno učenje s razumijevanjem učiniti mogućim.

Nakon zasebno analiziranih tvrdnji s kojima su nastavnici iskazali najviše stupnjeve slaganja slijedi skupna analiza odgovora ispitanika na tvrdnje prema kojima su iskazali, iako i dalje prosječno visoko, ipak nešto niže prosječno slaganje. Radi se o tvrdnjama: **Nastava u muzeju omogućuje učenicima izražavanje njihove kreativnosti** ($M=3,81$; $SD=0,94$); **Učenike se potiče na samostalno istraživanje i rješavanje problema** ($M=3,80$; $SD=0,96$); **Učenici mogu znanje lakše primijeniti u svakodnevnom životu** ($M=3,74$; $SD=0,88$); **Učenici aktivnije sudjeluju u nastavi u muzeju** ($M=3,70$; $SD=1,00$) te **Učenici se slobodnije izražavaju u muzeju** ($M=3,66$; $SD=0,96$). Kod navedenih tvrdnji prosječna aritmetička sredina i dalje je vrlo

visoka i sugerira prevladavajući odabir odgovora slažem se i u potpunosti se slažem (prosječno se kreću između 64% i 73%), ali i nešto učestaliji odabir srednjeg neutralnog stupnja odgovora (prosječno između 18% i 23%) te najmanje učestali odabir potpunog ili djelomičnog neslaganja (prosječno između 8% i 14%). Pritom i ovdje primjećujemo visoku usklađenost vrijednosti standardnih devijacija koje svjedoče o visokoj usuglašenosti, tj. niskoj disperziji odgovora nastavnika. Iz navedenog možemo zaključiti da većina nastavnika dijeli afirmativno mišljenje o tome kako učenje u muzeju potiče učeničku kreativnost, samostalnost u problemskom učenju, primjenu stečenih znanja i vještina u svakodnevnom životu te općenito na aktivno sudjelovanje i slobodnije izražavanje.

Posljednja analizirana tvrdnja *Učenici više nauče u muzeju, nego što bi naučili u školi* ujedno je i najniže vrednovana s obzirom na postignutu vrijednost aritmetičke sredine ($M=3,23$), ali su i kod nje ispitanici iskazali visok stupanj slaganja u odabiru ponuđenih skalnih odgovora, dakle, disperzija njihovih odgovora je mala ($SD=1,01$). Čak oko 41% ispitanika pritom je odabralo neutralni srednji stupanj odgovora, za njima slijede afirmativni odgovori koji se odnose na potpuno slaganje i slaganje (ukupno oko 38%) te u konačnici negacijski odgovori (ukupno 21%). Kako intencija istraživanja nije bila usporediti uvjete poučavanja/učenja u školi i muzeju ili provesti eksperiment kroz rad u paralelnim skupinama učenika, a čiji bi rezultati jedini mogli jasno posvjedočiti o navedenom odnosu, korelacijama koje se pritom pojavljuju te njihovom smjeru između praćenih varijabli, već je početna namjera bila utvrditi prednosti i izazove planiranja i realizacije učenja u muzeju iz nastavničke perspektive, ovdje možemo samo istaknuti da je istraživanje pokazalo dominantan odabir neutralnog odgovora, a da od ostalih odgovora ipak dominiraju oni afirmativni, iako niti udio negativnih odgovora ne smijemo zanemariti.

U konačnici, upitani da potpuno samostalno iznesu dodatne prednosti učenja u muzeju, a koje nisu bile dijelom prethodno analizirane tablice, nastavnici su davali svoje odgovore na otvoreni tip pitanja. Nakon prikupljanja spomenutih odgovora vršena je njihova kvalitativna analiza kroz tri osnovna koraka: kategorizacija, redukcija i sređivanje te su u konačnici odgovori svedeni na sljedeće kategorije (u nastavku navedene temeljem učestalosti pojavljivanja): stvaranje navike korištenja muzeja te posjete ustanova s kulturnim sadržajima; stvaranje pozitivne slike o sebi u izvanškolskom okruženju; razvijanje kritičkog mišljenja; druženje i međusobno povezivanje sa školskim kolegama u izvanškolskom kontekstu, a vezano uz zajedničku realizaciju školskih tema. Kao što možemo primijetiti, nastavnički se odgovori o potencijalima korištenja muzeja u svrhu učenja primarno dotiču upravo vrijednosti odgojnih utjecaja kao nezaobilaznoj, a često i odlučujućoj dimenziji ostvarivanja kvalitetnog nastavnog rada te u konačnici učeničkog produktivnog učenja.

Temeljem svih prethodno prikazanih rezultata istraživanja možemo zaključiti: uz zainteresiranog i kreativnog nastavnika te motivirane učenike kojima je na raspolaganju niz muzejskih predmeta u opuštajućem izvanškolskom ugođaju okarakteriziranom dinamičnim međudnosima nastavnika, muzejskih

stručnjaka te učenika dolazi do kvalitetnog korištenja pedagoških potencijala učenja i odgoja u muzeju.

4.2. Izazovi i prepreke s kojima se nastavnici susreću kod planiranja i realizacije učenja u muzeju

U okviru drugog istraživačkog zadatka svoja mišljenja i iskustva o izazovima i preprekama na koje nailaze prilikom planiranja i realizacije aktivnosti u muzeju, ispitanici su također mogli izraziti na petostupanjskoj skali za svih sedam tvrdnji. Pritom je šest tvrdnji imalo negacijski oblik, a samo jedna afirmativni, koja je u tablici 2 navedena druga po redu.

Tablica 2. Izazovi i prepreke u planiranju i realizaciji učenja u muzeju

Tvrdnja	1 f(%)	2 f(%)	3 f(%)	4 f(%)	5 f(%)	M	SD
1. Muzeji nemaju zaposlenog muzejskog pedagoga.	6(4,92)	16(13,11)	51(41,80)	40(32,79)	9(7,38)	3,25	0,94
2. Posjet muzeju zahtijeva dugotrajno i detaljno planiranje.	7(5,74)	27(22,13)	27(22,13)	55(45,08)	6(4,92)	3,21	1,03
3. Nedovoljno sam informiran/a o aktivnostima i mogućnostima muzeja.	7(5,74)	32(26,23)	36(29,51)	40(32,79)	7(5,74)	3,07	1,02
4. Ne postoji mogućnost uklapanja muzejskih sadržaja u nastavni program nastavnog/ih predmeta koje/g poučavam.	32(26,23)	53(43,44)	28(22,59)	7(5,74)	2(1,64)	2,13	0,92
5. Zbog nedostatka vremena, nisam u mogućnosti provoditi nastavu u muzeju.	14(11,48)	31(25,41)	46(37,70)	26(21,31)	5(4,10)	2,81	1,03
6. Muzeji nude premalo odgojno-obrazovnog programa.	14(11,48)	50(40,98)	42(36,89)	15(12,30)	1(0,82)	2,5	0,88
7. Muzeji nemaju riješen fizički pristup za učenike s invaliditetom.	13(10,66)	37(30,33)	54(44,26)	13(10,66)	5(4,10)	2,67	0,94

Sumarno gledano, distribucija odgovora za sve navedene tvrdnje obuhvatila je svih pet stupnjeva, dok je srednja vrijednost 3 - *niti se slažem, niti se ne slažem* prevladala kao odabir. Izuzimanjem jedine afirmacijske tvrdnje, ukupna srednja vrijednost približava se vrijednosti 2 - *ne slažem se*, što se ogleda i u prosječnoj vrijednosti aritmetičke sredine $M=2,74$. Ukupna prosječna standardna

devijacija je $SD=0,96$ i ovdje upućuje na nisku disperziju odgovora i visoku razinu suglasja nastavnika oko izazova i prepreka vezanih za muzejsko učenje. Slijedom većinskog odabira vrijednosti 3 i 2, može se zaključiti kako je dobivena normalna distribucija rezultata uz obilježja pozitivne asimetričnosti.

Na početku drugog dijela interpretacije i analize odgovora, osvrćemo se na dvije najviše vrednovane tvrdnje. Za prvu od njih ***Muzeji nemaju zaposlenog muzejskog pedagoga*** ($M=3,25$; $SD=0,94$) najveći broj ispitanika (42%) odabire srednji stupanj iza kojeg slijedi afirmativni odgovor *slažem se* (33%). Iz ove prevladavajuće neutralne perspektive ispitanika može se djelomice iščitati nedovoljna informiranost o zaposlenju muzejskih pedagoga u muzejima. Ona je mogla proizaći iz nedostatka njihovog iskustva suradnje s muzejima ili pak neinformiranosti o struci i zvanju muzejskog djelatnika koji je prigodom posjeta vodio skupinu učenika dotičnog nastavnika. S tim u vezi u trenutku provedbe ovog istraživanja prema statističkom pregledu *Registra muzeja, galerija i zbirki u RH* (Rihtar Jurić, 2022) u Hrvatskoj su zakonski osnovana i registrirana 164 muzeja u kojima je zaposleno 1120 djelatnika (izuzevši pripravnike). Među njima je i 76 muzejskih pedagoga što čini tek 6,8% udjela zaposlenih (Rihtar Jurić, 2022).

Kod tvrdnje ***Nedovoljno sam informiran/a o aktivnostima i mogućnostima muzeja*** ($M=3,07$; $SD=1,02$) blago prevladava odabir odgovora *slažem se* (33%) kao više vrijednosti odgovora. Vidljiva je disperzija rezultata uvjetovana odabirom srednjeg neutralnog stupnja (30%) te negativnog odgovora *ne slažem se* (26%). Očigledno je kako se razina informiranosti o pedagoškoj djelatnosti muzeja razlikuje od nastavnika do nastavnika i stoga se može tumačiti na različite načine. Ako pretpostavimo da je suradnja između škola i muzeja recipročna, onda bi i promišljanje o dodatnom jačanju suradnje trebalo biti obostrano. Sve su češći primjeri škola koje svoje prostore obogaćuju raznovrsnim, često prigodnim, izlošcima, na taj način stvarajući muzejske kutke namijenjene učenju, druženju, upoznavanju i sl. (npr. OŠ Zadarski otoci bila je uključena u projekt „Muzej u školi“ te školski prostor kontinuirano obogaćuje povremenim ili trajnim izložbama). Osim toga, uključivanje posjeta muzejima u godišnji plan i program i/ili školski kurikulum također može ovisiti i o inicijativnosti te spremnosti nastavnika za planiranje i realizaciju učenja u muzeju, što posljedično pretpostavlja njihovo prikupljanje informacija o aktualnim pedagoškim aktivnostima ustanove.

Slijedi interpretacija i analiza tvrdnji s niskim vrijednostima odgovora o izazovima i preprekama, a koju započinjemo s onom najniže vrednovanom: ***Ne postoji mogućnost uklapanja muzejskih sadržaja u nastavni program predmeta kojeg poučavam*** ($M=2,13$; $SD=0,92$). Ovdje dominiraju odgovori s negativnog spektra skale (70%), 23% ispitanika odabire srednji neutralni stupanj, dok ih nešto više od 7% iskazuje potpuno ili djelomično slaganje. Shodno vrijednosti standardne devijacije može se zaključiti kako je među nastavnicima

visoka razina suglasnosti oko postojanja niza mogućnosti i načina povezivanja i uklapanja muzejskih sadržaja u nastavni program i obrnuto. Nadalje, odabirom odgovora *u potpunosti se ne slažem* i *ne slažem se* značajan postotak nastavnika (52%) također negira i tvrdnju ***Muzeji nude premalo odgojno-obrazovnog programa*** ($M=2,5$; $SD=0,88$). Dio njih (37%) iskazuje neutralno mišljenje, kao što čini gotovo 30% ispitanika prema ranije spomenutoj tvrdnji o informiranosti o radu muzeja. Povezivanje ovih dvaju rezultata upućuje na jednu nedorečenu sliku o upoznatosti nastavnika s muzejskim sadržajima i onemogućava pružanje objektivne prosudbe o tome, mogu li postojeći muzejski sadržaji udovoljiti odgojno-obrazovnim potrebama učenika. K tomu, činjenica jest kako grad Zadar s nizom muzejskih ustanova nudi mnogo više mogućnosti izbora za učenje izvan učionice u odnosu na Metković koji raspolaze samo jednim muzejom.

Na tvrdnju ***Muzeji nemaju riješen fizički pristup za učenike s invaliditetom*** ($M=2,67$; $SD=0,94$) je gotovo podjednak broj ispitanika odgovorio neutralno (44%) i negativno: 30% (*ne slažem se*) i 11% (*u potpunosti se ne slažem*). Disperzija rezultata pritom dokazuje visoku razinu usuglašenosti nastavnika, koja se može interpretirati dvojako. Naime, izražena srednja vrijednost i ovdje upućuje na određenu (ne)informiranost nastavnika o radu muzeja, što se može odnositi i na prostorno-materijalne uvjete muzeja. S druge strane, odabir negacijskih odgovora u skladu je sa suvremenim standardima koji su gotovo anulirali problem neodgovarajućeg ili onemogućenog pristupa osoba s invaliditetom.

Zbog nedostatka vremena, nisam u mogućnosti provoditi nastavu u muzeju ($M=2,81$; $SD=1,03$) je tvrdnja s kojom se u potpunosti ne slaže 11% i ne slaže 25% ispitanika, što je u zbroju gotovo podjednako kao i za neutralni stupanj odgovora (38%). Dakle, više od 1/3 nastavnika nalazi vrijeme za organizaciju nastave u muzeju. Približan broj nastavnika daje neutralan odgovor, a stupanj disperzije rezultata ukazuje na nekoherentnost njihovih mišljenja i iskustava, o čijim razlozima se može samo nagađati. No u istraživanjima, primjerice onom kojeg su proveli Borac i Dujmović (2015) kao glavne razloge zbog kojih nastavnici ne posjećuju muzeje navode preopterećenost realizacijom sadržaja kurikulumu, složenost organizacije izvanučioničke nastave, ali i troškove posjeta muzejima.

Kao posljednju izdvajamo negacijsku tvrdnju koja glasi ***Posjet muzeju zahtijeva dugotrajno i detaljno planiranje*** ($M=3,21$; $SD=1,03$). Čak 50% ispitanika se slaže/potpuno slaže s tvrdnjom, dok ih se 28% ne slaže/potpuno ne slaže uz određenu razinu disperzivnosti odgovora. Ovi podatci potvrđuju Detlingov (2010) stav o nužnosti temeljite pripreme rada u muzeju. Zbog svoje zahtjevnosti proces pripreme nužno traži obostranu suradnju nastavnika i muzejskog pedagoga. Pripremna faza posjeta uključuje i usklađivanje sadržaja i aktivnosti s ciljevima i zadacima odgoja i obrazovanja te pripremu učenika. Potrebno ih je uputiti u planirane aktivnosti, motivirati za rad, ali im i skrenuti pozornost na pravila ponašanja u muzeju.

Posljednje pitanje u okviru ovog zadatka istraživanja postavljeno je u otvorenom obliku i kao najčešće izazove i prepreke nastavnici navode sljedeće: financiranje ulaznica i prijevoza, posjet tijekom vikenda (zbog vremenskog preklapanja s drugim nastavnim predmetima) - kad nema prijevoza i skraćeno je radno vrijeme, organizacija prijevoza u drugi grad, nedostupnost muzeja, roditeljske privole (administriranje), dobra volja i zainteresiranost nastavnika. Razvidno je kako se prepreke isključivo odnose na aspekt planiranja i organizacije posjeta, a ne na same procese i rezultate učenja u muzeju. Među iskazima istaknuo se jedan izrazito afirmativan: „Nema nikakve prepreke, pozdravljam posjete muzejima, trebalo bi ih biti puno više!“. Uzimajući u obzir potonju izjavu i činjenicu da je od sveukupnog broja ispitanika tek njih 16 imalo potrebu istaknuti pojedine manjkavosti, govori u prilog nastavi u muzeju kao kvalitetnom doprinosu redovnoj nastavi u školi.

5. Zaključak

U suvremenom duhu otvorenosti javnih ustanova među sobom i društvu općenito, mogućnosti za suradnju su neiscrpne. Uz svakodnevnu realizaciju odgojno-obrazovnog rada, škole su angažirane i u ostvarivanju suradnje s vanjskim dionicima, a koje se najčešće realiziraju kroz izvannastavne i/ili izvanškolske aktivnosti.

Analiza rezultata istraživanja pokazuje općenito pozitivno mišljenje nastavnika o prednostima učenja u muzeju na učenje i aktivnost učenika. S druge strane, rezultati o izazovima u planiranju i realizaciji učenja s frekventnim odabirom srednjeg stupnja, govore o priličnoj suzdržanosti nastavnika, što njihova mišljenja i iskustva ostavlja djelomično neizrečenima. Stoga se može pretpostaviti kako je pojedinim nastavnicima vjerojatno potrebna podrška, poticaj ili barem ohrabrenje za pokretanje izvanučioničkog nastavnog angažmana. Poticaj može biti formalan od strane vodstva škole i/ili izravnih poziva muzejskih djelatnika, no može biti i informalan kroz razmjenu iskustava i primjera dobre prakse od kolega nastavnika iz matične, ali i drugih škola, koje imaju više iskustva u suradnji s muzejima. Može se zaključiti kako je nužno održavati i jačati postojeću suradnju između škola i muzeja te poticati uspostavljanje novih suradnji i učeničkih posjeta muzejima. Navedeno podrazumijeva međusobnu podršku nastavnika i muzejskih pedagoga u planiranju i realizaciji nastave u muzejima, a koja kao i u školskom okruženju treba udovoljiti odgojno-obrazovnim potrebama učenika te zahtjevima kvalitetne nastave.

Vukasović (1990: 21) ističe „Nastava je osnova cjelokupnog odgojno-obrazovnog rada u školi. (...) Istinska nastava nužno mora biti odgojna. U njoj se moraju ostvarivati obrazovni i odgojni zadaci“. Unatoč društvenim okolnostima

u kojima pojedini autori ističu ovakve tvrdnje, smatramo kako odgojni aspekt nastave i procesa učenja koji se u školi odvijaju, trebaju biti u središtu svakog odgojno-obrazovnog djelovanja. Za Herbarta, začetnika pedagogijske znanosti u prvoj polovici 19. st., odgojna nastava „istodobno razvija i spoznaju i sudjelovanje; polazište odgojne nastave nije nastavni plan i program, nego konkretno iskustvo pojedinog učenika; praktična zadaća proširenja individualnoga iskustvenog horizonta ne povezuje samo nastavnika i učenika s društvom nego i njih međusobno.“ (Palekčić, 2010: 333). Navedena misao je aktualna i za suvremeni odgojno-obrazovni kontekst i potiče na promišljanje i propitivanje nastavne kvalitete, temeljem čega se može zaključiti kako je kvalitetna upravo ona nastava u kojoj se ostvaruje i njezin odgojni aspekt.

Ako težimo afirmiranju odgojne funkcije nastave i škole, onda ju je potrebno dosljedno provoditi i u izvanškolskim, manje formalnim okruženjima kao što su to muzeji. U takvim prilikama učenicima treba omogućiti doživljaj dotičnog predmeta učenja, kao i doživljaj suradnje među svim uključenim sudionicima. Stjecanje pozitivnih iskustava bi moglo značiti održavanje interesa učenika za posjet muzejima u slobodno vrijeme i u dugoročnoj perspektivi.

6. Literatura

1. Bognar, L., Matijević, M. (2005). *Didaktika*. 3. izmijenjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
2. Borac, A., Dujmović, D. (2015). Znajuju li oni da mi postojimo?. U: M. Đilas (ur.). *Zbornik radova VII. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem. „Partnerstvo“* (53-59). Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo. http://hrmud.hr/sekcija_pedagoga/zbornik_7_2012/217_Borac_Ana_Dujmovic_Danko.pdf, Posjećeno 3. ožujka 2023.
3. Borić, E., Škugor, A., Perković, I. (2010). Samoprocjena učitelja o izvanučioničkoj istraživačkoj nastavi prirode i društva, *Odgojne znanosti*. 12 (2): 361-371. <https://hrcak.srce.hr/68278>, Posjećeno 3. ožujka 2023.
4. *Hrvatska enciklopedija* (2021), Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.asID=42619>, Posjećeno 2. rujna 2023.
5. Detling, D. (2010). Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije, *Povijest u nastavi*. 8 (16): 259-269. <https://hrcak.srce.hr/82548>, Posjećeno 18. 3. 2023.
6. Detling, D. (2011). Promišljanje o muzejskoj pedagogiji i prilog istoj, *Osječki zbornik*. 30 (20): 335-341. <https://hrcak.srce.hr/207340>, Posjećeno 28. 3. 2023.
7. Ostroški, Lj. (ur.) (2021). *Žene i muškarci u Hrvatskoj 2021*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. https://podaci.dzs.hr/media/zoyp1kuq/men_and_women_2021.pdf, Posjećeno 28. 3. 2023.
8. Kisovar-Ivanda, T. (2014). Obrazovno-doživljajni i semiotički potencijali muzejskog predmeta i pedagoška komunikacija, *Arhivi, knjižnice, muzeji*. 17. (52-71). <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/akm/article/view/3562>, Posjećeno 28. 3. 2023.

9. Kiurski, D. (2017). Trinaesta škola. U: M. Margetić (ur.). *8. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem. Zbornik radova „Relacije i koleracije“* (87-93). Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo. <http://hrmud.hr/wp-content/uploads/2017/05/Zbornik-8.-skupa.pdf>, Posjećeno 28. 3. 2023.
10. Maroević, I. (2005). Muzejski predmet kao povijesni izvor i dokument. *Informatica museologica*. 36 (1-2): 54-57. <https://hrcak.srce.hr/140270>, Posjećeno 20. lipnja 2023.
11. Michl, W. (2009). *Erlebnispädagogik*. München: Ernst Reinhardt, GmbH & Co KG Verlag.
12. Palekčić, M. (2010). Herbartova teorija odgojne nastave – izvorna pedagojska paradigma, *Pedagojska istraživanja*. 7 (2): 319-340. <https://hrcak.srce.hr/clanak/174475>, Posjećeno 3. rujna 2023.
13. *Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije* (2006). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_03_30_718.html, Posjećeno 2. travnja 2023.
14. *Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole* (2014). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_67_1280.html, Posjećeno 2. travnja 2023.
15. Renz-Polster, H., Hüther, G. (2017). *Kako danas djeca rastu: Priroda kao prostor za razvoj*. Zagreb: Naklada Slap.
16. Ristić, V. (2010). Nastava u muzeju – primjer suradnje škole s muzejom. *Povijest u nastavi*. 8 (16): 271-282. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=122748, Posjećeno 11. ožujka 2023.
17. Rohs, M. (ur.) (2016). *Handbuch Informelles Lernen*. Wiesbaden: Springer Reference Sozialwissenschaften.
18. Rihtar Jurić, T. (2022). *Registar muzeja, galerija i zbirki u RH*. Muzejski dokumentacijski centar. <https://mdc.hr/files/file/muzeji/statistika/Statisti%C4%8Dki%20pregled%20za%202021.pdf>, Posjećeno 27. kolovoza 2023.
19. Schwan, S. (2016). Informelles Lernen in Museum und Science Center. U: M. Rohs (ur.), *Handbuch Informelles Lernen*. (379-395). Wiesbaden: Springer Reference Sozialwissenschaften.
20. Spitzer, M. (2018). *Digitalna demencija: Kako mi i naša djeca silazimo s uma*. Zagreb: Ljevak.
21. Šimleša, P. (1973). Didaktički principi. U: P. Šimleša (ur.), *Pedagogija*. (273-301). Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
22. Trškan, D. (2007). Terenski rad u nastavi povijesti – učenje metodom otkrivanja, *Povijest u nastavi*. 5 (10): 207-216. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=58080, Posjećeno 10. travnja 2023.
23. Ukupan broj posjetitelja u hrvatskim muzejima, https://mdc.hr/files/file/muzeji/statistika/muzeji_posjecenost_2021.pdf. Posjećeno 3. rujna 2023.
24. von Hentig, H. (2007). *Kakav odgoj želimo?: O odgoju za 21. stoljeće*. Zagreb: Educa.
25. Vrkić Dimić, J. (2011). Učenje kroz prizmu socijalnog konstruktivizma, *Acta Iadertina*. 8 (1): 77-90. <https://hrcak.srce.hr/file/280125>, Posjećeno 10. srpnja 2023.
26. Vukasović, A. (1990). Neki teorijski izvodi i empirijski pokazatelji o ostvarivanju odgojne funkcije škole. U: M. Zaninović (ur.), *Odgojna funkcija škole i društva*. (17-29). Zadar: Filozofski fakultet Zadar. Zavod za pedagogiju, predškolski odgoj i razrednu nastavu.

PEDAGOGICAL POTENTIALS OF LEARNING IN THE MUSEUM: ADVANTAGES AND CHALLENGES

Abstract

Learning in the museum finds its purpose through learning in authentic or reconstructed situations. It is based on learning through very valuable primary sources of information (museum artifacts) and encourages the creation of a specific emotional experience of the subject of learning/teaching. Learning in the museum exceeds that in the classroom, not only because of the different physical learning environment and intense student experience, but also because of the dynamic interrelations between students, students and teachers and museum experts, especially museum pedagogues. The museum thus becomes a unique place for socializing and active learning through discovery, investigative experiential learning and informal forms of learning, forming a unique whole with formal school forms of learning/teaching. Reflecting on the pedagogical potential of learning in the museum, an empirical survey was conducted on the opinions and experiences of primary and secondary school teachers in the cities of Zadar and Metković (N=122). This paper presents the research results on the use of the museum's potential as an educational institution by highlighting the advantages, obstacles and challenges of student learning in the museum, viewed from the teachers' perspective. Research results suggest that the teachers emphasize the dimension of upbringing in the process of learning/teaching as the fundamental advantages of learning in a museum: intense socialization, feeling of acceptance, creating a positive self-image, creating a pleasant and stimulating climate, etc. On the other hand, challenges and obstacles of learning in a museum are most often related to difficult conditions of organization and implementation of such teaching forms, such as ticket financing, organization of student transportation, collection of parental consent, administration tasks and inflexibility of class schedule.

Keywords: active forms of learning, museum, teacher, teaching, values of upbringing and education